

دانشکده علوم اقتصادی

گروه حسابداری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری

**رابطه ترکیب هیات مدیره و تفکیک پست مدیر عامل و رییس هیات مدیره با عملکرد  
شرکت**

استاد راهنما:

دکتر سعید قربانی

استاد مشاور:

دکتر منصور مومنی

پژوهشگر:

حسین رسولی

مهرماه ۱۳۸۹

## اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : رابطه ترکیب هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیرعامل و رییس هیات‌مدیره با عملکرد شرکت

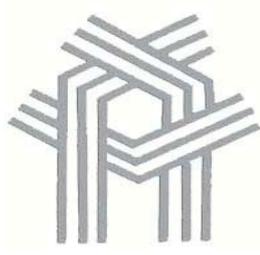
استاد راهنما: دکتر سعید قربانی

اینجانب حسین رسولی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته حسابداری گرایش حسابداری دانشکده علوم اقتصادی به شماره دانشجویی ۸۶۱۵۱۲۰۰۶ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به‌علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشکده را به‌طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشکده علوم اقتصادی محفوظ است. نقل مطلب با ذکر منبع بلامانع است.



دانشکده علوم اقتصادی

گروه حسابداری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری آقای حسین رسولی تحت عنوان

**رابطه ترکیب هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیر عامل و رییس هیات‌مدیره با عملکرد شرکت**

در تاریخ ۱۳۸۹/۷/۱۰ توسط هیات داوران زیر بررسی و به تصویب نهایی رسید.

<u>امضاء</u>	<u>رتبه علمی</u>	<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>اعضای هیات داوران</u>
	استادیار	دکتر سعید قربانی	۱. استاد راهنما
	دانشیار	دکتر منصور مومنی	۲. استاد مشاور
	استادیار	دکتر مهدی مرادزاده فرد	۳. استاد داور

امضاء نماینده تحصیلات تکمیلی

## سپاسگزاری:

---

حال که انجام این تحقیق را به پایان رسانده‌ام، خود را موظف می‌دانم از تمام کسانی که مرا در انجام این تحقیق یاری رساندند تقدیر و تشکر به عمل آورم.

تقدیر و تشکر فراوان به پاس راهنمایی‌های بی‌منت و عالمانه استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سعید قربانی که در تهیه این پایان‌نامه از راهنمایی‌های ارزنده ایشان بهره‌مند شدم. با سپاسگذاری فراوان از جناب آقای دکتر منصور مومنی که مشاوره‌های ارزشمندی را در راستای انجام این پایان‌نامه به این جانب ارائه نمودند.

با تقدیر و تشکر فراوان از جناب آقای دکتر مهدی مرادزاده که زحمت داوری این پایان‌نامه را بر عهده داشتند.

تقدیر و تشکر از خانم‌ها حمزه‌نسب و سعادت که در دوران تحصیل کارشناسی ارشد کمک‌های فراوانی را به من نموده‌اند.

در پایان از تمامی دوستانی که صمیمانه مرا در انجام این تحقیق یاری نموده‌اند سپاسگذارم.

## تقدیم به:

---

تقدیم به اولین معلمان و فرشتگان زندگیم:  
مادر عزیز و فداکارم که نیمی از وجودش ایثار و گذشت و نیمی دیگر عشق و محبت است.  
پدر عزیز و بزرگوام که دل دریایش آموزگار چگونه زیستنم و چشمان پر امیدش معنابخش  
هستی ام است.

تقدیم به خواهرانم که چراغ روشن من در مسیر تحصیل علم بوده‌اند.  
تقدیم به همسرم که تکیه‌گاه من بوده و با تحمل مشکلات دوران تحصیل، مرا مرهون ایثار  
خود ساخت.

تقدیم به پسر من که امید زندگی من است.

## چکیده:

با گسترش شرکت‌های سهامی و مطرح شدن تئوری نمایندگی و افزایش وظایف و اختیارات هیات‌مدیره شرکت‌ها، این سوال مطرح گردید که مدیرانی که در واقع مالک کل شرکت نمی‌باشند چگونه پیگیر منافع سهامداران (مالکان موسسه) خواهند بود و در ضمن چه تضمینی وجود دارد که منافع کلیه سهامداران شرکت، اعم از سهامداران عمده و سهامداران اقلیت و همه گروه‌های ذینفع، از سوی شرکت لحاظ می‌گردد؟

راهبری شرکتی مجموعه‌ای از سازوکارهای کنترلی درون شرکتی و برون شرکتی می‌باشد که تعادل مناسب میان حقوق صاحبان سهام از یک سو و نیازها و اختیارات هیات‌مدیره را از سوی دیگر برقرار می‌نماید و در نهایت این سازوکارها اطمینان معقولی را برای صاحبان سهام و تهیه‌کنندگان منابع مالی و سایر ذینفعان، نسبت به حفظ منافع‌شان فراهم می‌آورد. مطالعات انجام شده در برخی از کشورها نشان می‌دهد که حضور اعضای غیرموظف، به توان هیات‌مدیره در بهبود عملکرد شرکت کمک می‌کند. همچنین مطالعات دیگر حاکی از آن می‌باشد که تفکیک پست مدیرعامل و رییس هیات‌مدیره دارای تاثیری مثبت بر عملکرد شرکت می‌باشد.

بنابراین تحقیق حاضر با انتخاب ۸۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره زمانی ۱۳۸۷-۱۳۸۳ به بررسی رابطه ترکیب هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیرعامل و رییس هیات‌مدیره با عملکرد شرکت پرداخته است. نسبت اعضای غیرموظف در هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیرعامل با رییس هیات‌مدیره به عنوان متغیرهای مستقل در این تحقیق می‌باشند. عملکرد شرکت به عنوان متغیر وابسته، از طریق معیارهای بازده دارایی، نرخ رشد فروش و  $Q$  توبین اندازه‌گیری شده است.

متغیرهای کنترلی تحقیق عبارتند از: اندازه شرکت، نسبت دارایی‌های ثابت به کل دارایی‌ها و نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها همه فرضیه‌ها به وسیله تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره آزمون شده‌اند. آزمون‌ها نشان می‌دهد که بین درصد مدیران غیرموظف هیات‌مدیره و  $Q$  توبین رابطه معنی‌دار و مستقیم وجود دارد. همچنین بین تفکیک پست مدیرعامل و رییس هیات‌مدیره و عملکرد شرکت رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

**واژه های کلیدی:** راهبری شرکتی، هیات‌مدیره، اعضای غیر موظف، عملکرد شرکت

## فهرست مطالب

### عنوان

### صفحه

#### فصل اول: مقدمه

۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان مساله	۳
۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۴
۴-۱- اهداف تحقیق	۵
۵-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۵
۶-۱- سوالات تحقیق	۶
۷-۱- فرضیه‌های تحقیق	۶
۱-۷-۱- فرضیه‌های اصلی تحقیق	۶
۲-۷-۱- فرضیه‌های فرعی تحقیق	۷
۸-۱- کاربرد نتایج تحقیق	۷
۹-۱- قلمرو تحقیق	۷
۱-۹-۱- قلمرو زمانی تحقیق	۷
۲-۹-۱- قلمرو مکانی تحقیق	۷
۳-۹-۱- قلمرو موضوعی تحقیق	۷
۱۰-۱- روش تحقیق	۸
۱-۱۰-۱- روش‌های گردآوری اطلاعات	۸
۲-۱۰-۱- ابزار جمع‌آوری داده‌ها	۸
۱۱-۱- جامعه آمار	۸
۱۲-۱- نمونه آماری و روش نمونه‌گیری	۹
۱۳-۱- تعریف عملیاتی واژه‌ها	۹

#### فصل دوم: ادبیات تحقیق

۱-۲- مقدمه	۱۲
۲-۲- حادثه انرون	۱۲
۱-۲-۲- تاریخچه شرکت انرون	۱۲
۲-۲-۲- نقاط ضعف انرون	۱۳
۳-۲-۲- تخلف‌های آرتور اندرسون در ماجرای انرون	۱۴
۳-۲- راهبری شرکتی	۱۵
۴-۲- تعاریف راهبری شرکتی	۱۵

۱۷.....	۵-۲- چارچوب نظری راهبری شرکتی
۱۸.....	۲-۵-۱- تئوری نمایندگی
۱۹.....	۲-۵-۲- تئوری هزینه معاملات
۲۰.....	۲-۵-۳- تئوری ذینفعان
۲۱.....	۲-۶-۱- انواع سیستم‌های راهبری شرکتی
۲۲.....	۲-۶-۱- سیستم‌های درون‌سازمانی
۲۲.....	۲-۶-۲- سیستم‌های برون‌سازمانی
۲۳.....	۲-۷- اصول راهبری شرکتی
۲۴.....	۲-۸- گزارش کادبری
۲۵.....	۲-۹- گزارش گرینبری
۲۷.....	۲-۱۰- گزارش هیگز
۲۸.....	۲-۱۱- نظامنامه ترکیبی (۲۰۰۳)
۲۹.....	۲-۱۲- راهبری شرکتی در انگلستان
۳۰.....	۲-۱۳- راهبری شرکتی در آمریکا
۳۳.....	۲-۱۴- راهبری شرکتی در ایران
۳۷.....	۲-۱۵- ساختار هیات‌مدیره
۳۷.....	۲-۱۶- ویژگی‌های هیات‌مدیره
۳۸.....	۲-۱۷- نقش هیات‌مدیره در راهبری شرکتی
۳۹.....	۲-۱۸- نقش مدیران غیرموظف در راهبری شرکتی
۴۰.....	۲-۱۹- تفکیک وظایف مدیرعامل و رئیس هیات‌مدیره
۴۱.....	۲-۲۰- مروری بر تحقیقات پژوهشی
۴۱.....	۲-۲۰-۱- تحقیقات خارجی
۴۶.....	۲-۲۰-۲- تحقیقات داخلی
۴۷.....	۲-۲۱- نتیجه‌گیری

### فصل سوم: روش تحقیق

۵۰.....	۳-۱- مقدمه
۵۰.....	۳-۲- روش تحقیق
۵۱.....	۳-۳- روش‌های گردآوری اطلاعات
۵۱.....	۳-۴- ابزار جمع‌آوری داده‌ها
۵۱.....	۳-۵- قلمرو تحقیق
۵۱.....	۳-۵-۱- قلمرو موضوعی تحقیق
۵۱.....	۳-۵-۲- قلمرو زمانی تحقیق
۵۱.....	۳-۵-۳- قلمرو مکانی تحقیق
۵۲.....	۳-۶- جامعه آماری

۵۲.....	۷-۳- نمونه آماری و روش نمونه‌گیری
۵۳.....	۸-۳- سوالات تحقیق
۵۳.....	۹-۳- فرضیه‌های تحقیق
۵۳.....	۱-۹-۳- فرضیه‌های اصلی تحقیق
۵۴.....	۲-۹-۳- فرضیه‌های فرعی تحقیق
۵۴.....	۱۰-۳- متغیرهای تحقیق و تعاریف عملیاتی آنها
۵۴.....	۱-۱۰-۳- متغیر وابسته
۵۵.....	۲-۱۰-۳- متغیر مستقل
۵۵.....	۳-۱۰-۳- متغیر کنترلی
۵۵.....	۱۱-۳- مدل‌های آماری و روش‌های آزمون فرضیه‌ها
۵۶.....	۱۲-۳- آزمون نرمال بودن کلموگروف - اسمیرنوف
۵۶.....	۱۳-۳- آزمون معنادار بودن در الگوی رگرسیون
۵۷.....	۱۴-۳- آزمون دوربین _ واتسون
۵۸.....	۱۵-۳- بررسی نرمال بودن خطاها

#### فصل چهارم: تحلیل داده ها و آزمون فرضیه ها

۶۰.....	۱-۴- مقدمه
۶۰.....	۲-۴- آمار توصیفی
۶۳.....	۳-۴- آزمون نرمال بودن
۶۴.....	۴-۴- برازش رگرسیون چندگانه
۶۴.....	۱-۴-۴- مدل اول
۶۷.....	۲-۴-۴- مدل دوم
۷۰.....	۳-۴-۴- مدل سوم
۷۱.....	۵-۴- نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها
۷۱.....	۱-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی اول
۷۱.....	۲-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی دوم
۷۲.....	۳-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی سوم
۷۲.....	۴-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی چهارم
۷۲.....	۵-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی پنجم
۷۳.....	۶-۵-۴- آزمون فرضیه فرعی ششم

#### فصل پنجم: یافته های تحقیق و پیشنهادها

۷۷.....	۱-۵- مقدمه
۷۷.....	۲-۵- ارزیابی نتایج آزمون فرضیه‌ها

- ۷۸..... نتیجه‌گیری ۳-۵
- ۸۰..... محدودیت‌های تحقیق ۴-۵
- ۸۰..... پیشنهادهایی به استفاده‌کنندگان از نتایج تحقیق ۵-۵
- ۸۱..... پیشنهادهایی برای تحقیقات آتی ۶-۵

#### منابع و مأخذ

- ۸۲..... منابع فارسی
- ۸۴..... منابع لاتین

## فهرست جدول‌ها و شکل‌ها:

- جدول ۱-۲ تعاریف مختلف از راهبری شرکتی ..... ۱۶
- جدول ۱-۴ آمار توصیفی داده‌های تجمعی ..... ۶۰
- جدول ۲-۴ تفکیک پست مدیرعامل و رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره ..... ۶۱
- جدول ۳-۴ آمار توصیفی داده‌های مقطعی ..... ۶۲
- جدول ۴-۴ آزمون کلموگروف-اسمیرنوف ..... ۶۴
- جدول ۴-۵ نتایج معنی‌داری مدل اول (متغیر  $\ln(Q\text{ Tobin})$ ) ..... ۶۵
- جدول ۴-۶ آماره دوربین \_ واتسون برای مدل اول (متغیر  $\ln(Q\text{ Tobin})$ ) ..... ۶۵
- جدول ۴-۷ نتایج تحلیل رگرسیون مدل اول (متغیر  $\ln(Q\text{ Tobin})$ ) ..... ۶۶
- جدول ۴-۸ نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام مدل اول (متغیر  $\ln(Q\text{ Tobin})$ ) ..... ۶۷
- جدول ۴-۹ نتایج معنی‌داری مدل دوم (متغیر  $ROA$ ) ..... ۶۸
- جدول ۴-۱۰ آماره دوربین \_ واتسون برای مدل دوم (متغیر  $ROA$ ) ..... ۶۸
- جدول ۴-۱۱ نتایج تحلیل رگرسیون مدل دوم (متغیر  $ROA$ ) ..... ۶۹
- جدول ۴-۱۲ نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام مدل دوم (متغیر  $ROA$ ) ..... ۷۰
- جدول ۴-۱۳ نتایج معنی‌داری مدل سوم (متغیر  $SGR$ ) ..... ۷۰
- جدول ۴-۱۴ نتایج تحلیل رگرسیون مدل اول (متغیر  $SGR$ ) ..... ۷۱
- جدول ۴-۱۵ مقایسه نتایج تحقیقات پیشین با تحقیق حاضر ..... ۷۴
- جدول ۱-۵ فرضیه‌های تحقیق و نتایج بدست آمده از آزمون آنها ..... ۷۸
- نمودار ۱-۴ همسانی واریانس برای مدل اول (متغیر  $\ln(Q\text{ Tobin})$ ) ..... ۶۶
- نمودار ۲-۴ همسانی واریانس برای مدل دوم (متغیر  $ROA$ ) ..... ۶۹

فصل اول

کلیات تحقیق

## ۱-۱) مقدمه

تشکیل شرکت‌های بزرگ و تفکیک مالکیت از مدیریت در اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم صورت گرفته و قوانین و مقررات برای نحوه اداره شرکت‌ها تا دهه ۱۹۹۰ وجود داشته است، با این وجود، موضوع راهبری شرکتی به شکل کنونی در دهه ۱۹۹۰ در انگلستان، آمریکا و کانادا در پاسخ به مشکلات مربوط به اثربخشی هیات‌مدیره شرکت‌های بزرگ مطرح شده است. مبانی و مفاهیم راهبری شرکتی با تهیه گزارش کادبری<sup>۱</sup> در انگلستان، مقررات هیات‌مدیره در شرکت جنرال موتورز آمریکا و گزارش دی<sup>۲</sup> در کانادا شکل گرفت.

بعدها با گسترش سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، نهادهای مختلفی هم‌چون بانک جهانی، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی<sup>۳</sup> در این زمینه فعال شده و اصول متعدد و متنوعی را منتشر کرده‌اند.

شواهد موجود حکایت از آن دارد که راهبری شرکتی یکی از رایج‌ترین عبارات در واژگان تجارت جهانی در شروع هزاره جدید شده است. فروپاشی شرکت‌های بزرگی مانند انرون<sup>۴</sup> و ورلدکام<sup>۵</sup> در آمریکا در سال‌های اخیر، توجه همگان را به نقش برجسته راهبری شرکتی جلب کرده است (حساس یگانه، ۱۳۸۵).

راهبری شرکتی در ابتدای قرن بیست و یکم، دوباره به عنوان یکی از مهم‌ترین مباحث کسب و کار مطرح شده است. تاکید مبانی اولیه راهبری شرکتی، بیشتر بر موضوع راهبری شرکت‌ها و حقوق سهامداران قرار داشت و بعدها با طرح دیدگاه‌های جدیدتر، به سمت توجه جدی به حقوق کلیه ذی‌نفعان و اجتماع گرایش یافت.

در سال‌های اخیر، پیشرفت‌های زیادی در زمینه موضوع راهبری شرکتی در سطح جهان صورت گرفته است و کشورهای پیشرو در این زمینه، هم‌چنان به تقویت نظام‌های راهبری شرکتی خود ادامه می‌دهند و در این راستا، به مشارکت‌کنندگان در راهبری شرکتی و موضوع‌هایی از قبیل سهامداران و روابط آن‌ها، مسئولیت پاسخ‌گویی، بهبود عملکرد هیات‌مدیره، کمیته‌های هیات‌مدیره، حسابرسان و نظام‌های حسابداری و کنترل داخلی، توجه ویژه‌ای مبذول می‌دارند. از سوی دیگر حسابداران و حسابرسان، سرمایه‌گذاران جز، سایر بازیگران صحنه پول و سرمایه نیز از فلسفه وجودی و ضرورت اصلاح و بهبود مستمر راهبری شرکتی آگاه می‌باشند (حساس یگانه و باغومیان، ۱۳۸۵).

نظام راهبری شرکتی، که در برگیرنده مجموعه‌ای از روابط میان مدیریت شرکت، هیات‌مدیره، سهامداران و سایر گروه‌های ذینفع است، می‌تواند یکی از عوامل اصلی بهبود کارایی نظام اقتصادی باشد. نظام راهبری شرکتی ساختاری را فراهم می‌کند که از طریق آن هدف‌های شرکت تنظیم و ابزارهای دستیابی به هدف‌ها و نظارت بر عملکرد تعیین می‌شود. این

1- Cadbury

2-Dey

3-OECD

4-Enron

5-Worldcom

نظام، انگیزه لازم برای تحقق اهداف شرکت را در مدیریت ایجاد کرده و زمینه نظارت موثر را فراهم می‌کند، به گونه‌ای که شرکت‌ها منابع را با اثربخشی بیشتری به کار گیرند.

رویه‌های راهبری شرکتی مناسب، مزایای زیادی برای کشورها و شرکت‌ها دارد. رویه‌های با کیفیت بالا در شرکت‌ها باعث کاهش هزینه سرمایه، افزایش نقدینگی و امکانات بالقوه، تسهیل توانایی غلبه بر بحران و جلوگیری از طرد شرکت‌ها با مدیریت مناسب از بازارهای سرمایه می‌شود. رویه‌های راهبری شرکتی مناسب در مورد کشورها، موجب پیشگیری از خروج وجوه داخلی، افزایش در سرمایه‌گذاری‌های خارجی، افزایش قدرت رقابتی اقتصاد و بازارهای سرمایه، غلبه بر بحران، تخصیص کارا تر منابع و دستیابی به سطوح بالاتری از پیشرفت و ترقی می‌شود (جلالی، ۱۳۸۸).

### ۱-۲) بیان مساله

با توسعه شرکت‌های سهامی و مطرح شدن تئوری نمایندگی و افزایش وظایف و اختیارات هیات‌مدیره شرکت‌ها، این سوال به صورت جدی تری مطرح می‌گردد که مدیرانی که در واقع مالک شرکت نمی‌باشند چگونه پیگیر منافع سهامداران (مالکان موسسه) خواهند بود. با تفویض اختیارات نامحدود از سوی مالکان شرکت به هیات‌مدیره، توجه به نظام راهبری شرکت‌ها به صورت چشم‌گیری افزایش یافته است.

راهبری شرکت‌ها مجموعه‌ای از ساز و کارهای کنترلی درون‌شرکتی و برون‌شرکتی می‌باشد که تعادل مناسب را میان حقوق صاحبان سهام از یک سو و نیازها و اختیارات هیات‌مدیره از سوی دیگر برقرار می‌نماید و در نهایت این ساز و کارها اطمینان معقولی را برای صاحبان سهام و تهیه‌کنندگان منابع مالی و سایر گروه‌های ذینفع، در مورد حفظ منافع و بازگشت سرمایه‌گذاری‌شان با سود معقول فراهم می‌نماید.

شرکت‌ها در دنیای امروز دریافته‌اند، نظارت خوب و مناسب موجب بازده مثبت و تقویت اعتماد می‌شود. بنابراین ماهیت رفتارهای راهبری شرکتی یک شرکت تاثیر مهمی بر روی توانایی پاسخگویی شرکت نسبت به عوامل بیرونی تاثیرگذار بر روی عملکرد آن دارد. بیش از یک دهه است که مفهوم راهبری شرکتی یک اولویت در برنامه‌کاری اقتصادهای بازار توسعه یافته بویژه در شرکت‌های بسیار بزرگ می‌باشد.

مدت‌هاست که مالکان شرکت‌های بزرگ برای اداره امور شرکت از مدیران حرفه‌ای (هیات‌مدیره) استفاده می‌کنند. هیات‌مدیره، به عنوان یک ابزار راهبری شرکتی به وسیله ترکیب، سازماندهی درونی و فرآیندهای تصمیم‌گیری، به بهبود اثربخشی و در نتیجه بهبود عملکرد شرکت کمک می‌کند. مالکان در مورد مسئله کنترل مدیران دچار مشکل‌های فراوان می‌باشند که این دیدگاه با اصل نمایندگی مطابقت دارد.

مسئله اصلی این است که چگونه می‌توان تضمین کرد که مدیران با کاهش هزینه‌های مربوط به تئوری نمایندگی به دنبال منافع سهامداران (مالکان) می‌باشند. در این صورت مالکان با دو مسئله اصلی مواجه می‌باشند:

۱) آن‌ها با مسئله انتخاب لایق‌ترین مدیران روبه‌رو هستند (مسئله انتخاب نامطلوب).

۲) آن‌ها با مسئله دادن انگیزه و محرک به مدیران برای ارایه تلاش مناسب و گرفتن تصمیماتی مطابق با منافع مالکان می‌باشد (مسئله خطر اخلاقی).

تضاد منافع میان مدیران و مالکان به این تمایل و گرایش بر می‌گردد که ممکن است مدیران، مزایای خود را از منابع شرکت انتخاب کرده و کمتر به دنبال فعالیت‌های جدید سودآور با ریسک باشند. هزینه‌های نمایندگی شامل مخارج کنترل و نظارت به وسیله مالک مانند فعالیت‌های حساسرسی، بودجه بندی، کنترل، جبران خسارت و... می‌باشد. از آنجایی که قیمت سهامی که سهامداران (مالکان) می‌پردازند، هزینه‌های نمایندگی را منعکس می‌کند بنابراین برای افزایش ارزش شرکت باید هزینه‌های نمایندگی کاهش یابد.

در تئوری نمایندگی، کنترل، مهم‌ترین وظیفه هیات‌مدیره است و ترکیب هیات‌مدیره به عنوان ابزاری کنترلی در شرکت، تعیین‌کننده قدرت هیات‌مدیره است. بنابراین ترکیب هیات‌مدیره، عامل مهمی در توضیح توانایی اعضا برای انجام وظایف و کمک به عملکرد شرکت می‌باشد. (قالیباف اصل و رضایی، ۱۳۸۶)

در مورد ترکیب هیات‌مدیره، سوالی که بیشترین توجه را به خود اختصاص می‌دهد این است که آیا وجود اعضای غیرموظف در هیات‌مدیره، عملکرد شرکت را بهبود می‌بخشد یا خیر؟ از دیدگاه تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیر-موظف مستقل در هیات‌مدیره شرکت، به کاهش تعارض منافع سهامداران و مدیریت شرکت کمک می‌کند زیرا آن‌ها از طریق ارایه رای مستقل به هیات‌مدیره، نقش نظارتی را ایفا می‌کنند (همان منبع).

به علت اهمیت ترکیب هیات‌مدیره در ساز و کار راهبری شرکتی در سازمان‌ها، انجام تحقیقی مشابه با آنچه در سایر کشورها صورت گرفته است در حوزه راهبری شرکتی در ایران، ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین هدف از انجام این تحقیق بررسی رابطه ترکیب هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیرعامل و رئیس (نایب رئیس) هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.

### ۱-۳) اهمیت و ضرورت تحقیق

بعد از فروپاشی انرون در سال ۲۰۰۱ نظرها به سمت اثربخشی عملکرد مدیران غیرموظف هیات‌مدیره معطوف شد. از دیدگاه تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیرموظف مستقل در هیات‌مدیره شرکت‌ها و عملکرد نظارتی آن‌ها به عنوان افراد مستقل، به کاهش تضاد منافع موجود میان سهامداران و مدیران شرکت، کمک قابل توجهی می‌کند.

از یک سو اعضای موظف هیات‌مدیره با فعالیت‌های شرکت بیشتر آشنا بوده و به عنوان اعضای تیم مدیریتی تحت سرپرستی مدیرعامل نقش کلیدی در اجرای تصمیم‌های هیات‌مدیره ایفا می‌نمایند. از سوی دیگر اعضای غیرموظف

هیات‌مدیره به عنوان داورهای حرفه‌ای عمل کرده و تضمین می‌کنند که فعالیت اعضای هیات‌مدیره به نفع سهامداران خواهد بود.

در شرکت‌هایی که مدیرعامل و رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره یک فرد می‌باشند به دلیل تمرکز مدیریت و کنترل تصمیم در یک فرد، اثربخشی و کارایی هیات‌مدیره در کنترل مدیریت کاهش می‌یابد. در شرکت‌هایی که رییس هیات‌مدیره با مدیرعامل متفاوت می‌باشد، موجب می‌شود تا مدیریت با تضاد منافع و مسائل نمایندگی روبه‌رو شود. در ایران با توجه به لزوم انجام خصوصی‌سازی به صورت گسترده و واگذاری امور به بخش خصوصی در راستای اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی و دستیابی به اقتصاد مبتنی بر بازار، شرکت‌ها از اهمیت بسزایی برخوردارند و نوع مالکیت و ترکیب هیات‌مدیره آن‌ها از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و باید به صورت دقیق و گسترده مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

بنابراین موظف یا غیرموظف بودن اعضای هیات‌مدیره و متفاوت بودن مدیرعامل با رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره برای شرکت‌ها دارای اهمیت زیادی می‌باشد، که در این تحقیق به آن‌ها پرداخته می‌شود.

#### ۱-۴) اهداف تحقیق

- ۱) هدف اصلی این تحقیق بررسی تاثیر ترکیب هیات‌مدیره<sup>۱</sup> و تفکیک پست مدیرعامل و رییس(نایب رییس) هیات‌مدیره<sup>۲</sup> بر روی متغیرهای عملکرد شامل Q<sup>۳</sup> توبین، بازده دارایی<sup>۳</sup> و نرخ رشد فروش<sup>۴</sup> می‌باشد.
- ۲) شناخت برخی متغیرهای کنترل مانند اندازه شرکت<sup>۵</sup>، ساختار دارایی شرکت<sup>۶</sup> و ساختار سرمایه<sup>۷</sup> می‌باشد.
- ۳) ارایه معیاری جدید برای ارزیابی و مقایسه شرکت‌ها توسط سرمایه‌گذاران، با توجه به نظام راهبری شرکت‌ها
- ۴) نتایج این تحقیق می‌تواند باعث مشخص شدن عواملی شود که در بهبود عملکرد شرکت‌ها موثر باشد.

#### ۱-۵) جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

به دلیل متفاوت بودن ساختار مالکیت شرکت‌ها در کشورهای گوناگون، سیستم‌های راهبری شرکتی در آن کشورها مختلف می‌باشد. سیستم‌های راهبری شرکتی می‌تواند طبق درجه و میزان مالکیت، کنترل و هدایت سهامداران اصلی

---

1 - BDC  
 2 - CEO  
 3 - ROA  
 4 - SGR  
 5 - SZE  
 6 - AST  
 7 - DBT

متمایز گردد. برخی سیستم‌ها به وسیله مالکیت پراکنده (سیستم‌های بیرونی) توصیف می‌شوند و برخی سیستم‌ها به وسیله مالکیت متمرکز (سیستم‌های داخلی) توصیف می‌شوند.

در کشورهای ایالات متحده آمریکا و انگلستان از سیستم‌های بیرونی راهبری شرکتی استفاده می‌شود و در کشورهای آلمان و ژاپن از سیستم‌های داخلی راهبری شرکتی استفاده می‌شود.

در این تحقیق اثر ترکیب هیات‌مدیره و تفکیک پست مدیرعامل و رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره را بر روی عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

### ۱-۶) سوالات تحقیق

در این تحقیق تلاش می‌شود تا به سوالات زیر در ایران پاسخ داده شود:

- ۱- آیا بین عملکرد شرکت‌ها و درصد مدیران غیرموظف هیات‌مدیره رابطه معنی‌داری وجود دارد؟
- ۲- آیا بین عملکرد شرکت‌ها و تفکیک پست مدیرعامل و رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

### ۱-۷) فرضیه‌های تحقیق

#### ۱-۷-۱) فرضیه‌های اصلی تحقیق

فرضیه اصلی اول: بین عملکرد شرکت‌ها و درصد مدیران غیرموظف هیات‌مدیره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه اصلی دوم: بین عملکرد شرکت‌ها و تفکیک پست مدیرعامل و رییس (نایب رییس) هیات‌مدیره رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای ارزیابی عملکرد مالی شرکت‌ها روش‌های متفاوتی وجود دارد که به ۴ گروه کلی زیر تقسیم می‌شوند:

۱) روش‌هایی که در آن‌ها از داده‌های حسابداری برای ارزیابی عملکرد استفاده می‌شود مانند بازده دارایی<sup>۱</sup>، بازده حقوق صاحبان سهام<sup>۲</sup> و نرخ رشد فروش<sup>۳</sup>.

۲) داده‌های مدیریت مالی مانند درجه اعتبار، نسبت بدهی و نسبت آنی

۳) داده‌های اقتصادی مانند ارزش افزوده اقتصادی<sup>۴</sup> و ارزش افزوده بازار<sup>۵</sup>

۴) روش‌هایی که تلفیقی از اطلاعات حسابداری و بازار می‌باشد مانند نسبت قیمت به سود هر سهم و  $Q$  توبین

1- ROA  
2- ROE  
3- SGR  
4- EVA  
5- MVA